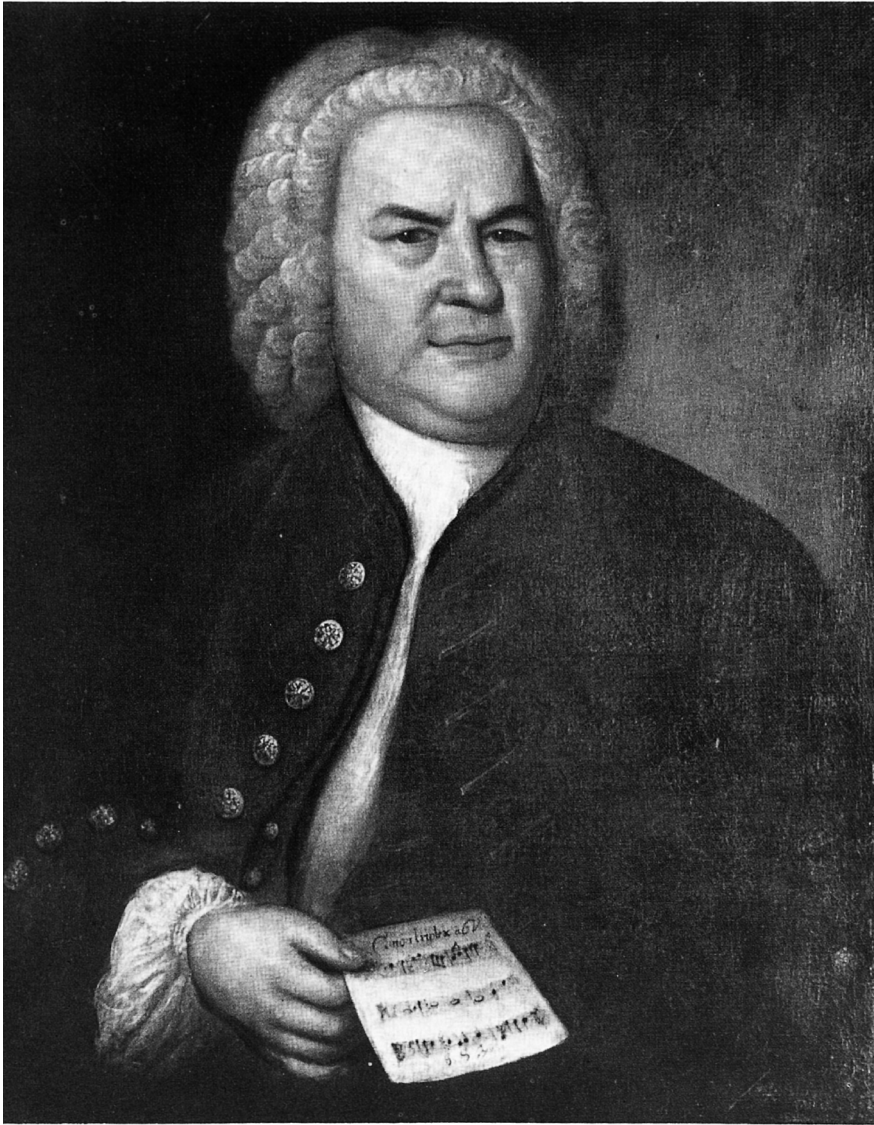

Bach en het getal

Portret van Johann Sebastian Bach door Elias Gottlieb Hausmann.

door Kees van Houten en Marinus Kasbergen

Bach en het getal

WALBURG PERS

Afbeelding omslag voorzijde: portret van Johann Sebastian Bach door Elias Gottlieb Hausmann

1e druk 1985

4e herziene druk 2007

5e druk 2012

© 2012 K. van Houten en M. Kasbergen, p/a Uitgeversmaatschappij Walburg Pers, Zutphen

www.walburgpers.nl

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voorzover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16b Auteurswet 1912 juncto het Besluit van 20 juni 1974, Stb. 351 zoals gewijzigd bij Besluit van 23 augustus 1985, Stb. 471 en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3051, 2130 KB Hoofddorp). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) dient men zich tot de uitgever te wenden.

Zoveel mogelijk is getracht de eventuele rechthebbenden van de afbeeldingen te achterhalen. Rechthebbenden die in dit verband niet zijn benaderd wordt verzocht zich met de uitgever in verbinding te stellen.

Omslagontwerp: Jhartho Kempink, Design is Everything, Arnhem
Vormgeving binnenwerk: Marijke Maarleveld, ViaMare, Zutphen

ISBN 978.90.5730.438.5

NUR 663

Inhoud

Woord vooraf	9
Inleiding	11
HOOFDSTUK I	
Signalen vanuit de naam Bach	17
1 De Christuswoorden uit de Mattheus Passie	22
2 Orgelfuga in G	23
3 Fuga 11 uit Das Wohltemperierte Clavier I	23
4 Orgelbüchlein 15 'Helft mir Gottes Güte preisen' en 16 'Das alte Jahr vergangen ist'	24
5 Inventio 8	25
6 Inventio 14	27
7 Cantate 49 'Ich geh' und such 'mit Verlangen'	28
8 Inventio 6	28
9 Praeludium en Fuga 1 uit Das Wohltemperierte Clavier I	29
10 Praeludium en Fuga 5 uit Das Wohltemperierte Clavier I	30
11 Goldbergvariaties	31
12 Inventio 3	32
13 Koraalvoorspel 'Wer nur den lieben Gott lässt walten'	32
14 Koraalvoorspel 'Ach bleib bei uns, Herr Jesu Christ'	33
15 Koraalvoorspel 'Vor deinen Thron tret' ich'	33
16 Sinfonia 6	35
17 Mattheus Passie	35
18 Orgelbüchlein 38 'Vater unser im Himmelreich'	37
19 Johannes Passie 54 'Lasset uns den nicht zerteilen'	38
20 Orgelbüchlein 17 'In dir ist Freude'	40
21 Sinfonia 3	41
22 Koraalvoorspel 'Vater unser im Himmelreich'	43
23 De driestemmige Sinfoniae	44
24 Einige Canonische Veraenderungen über das Weihnachtslied 'Vom Himmel hoch da komm ich her'	45
25 Johannes Passie 67 'Ruht wohl'	46
HOOFDSTUK II	
Bach en de Rozenkruisers	49
26 Orgelbüchlein 23 'Da Jesus an dem Kreuze stund'	56
27 Variatie 14 uit de Goldbergvariaties	56

28	Inventio 8	57
29	Inventio 14	57
30	Inventio 6	58
31	Schübler Choräle	58
32	De Orgelsonates IV en V	59
33	De 15 Sinfoniae	61
34	Het Magnificat	69
35	De Orgelsonates IV, V en VI	75

HOOFDSTUK III

Johann Sebastian Bach	21 3 1685 28 7 1750	83
36	Inventiones	95
37	Einige Canonische Veraenderungen über das Weihnachtslied 'Vom Himmel hoch da komm ich her'	99
38	De Brandenburgse Concerten	106
39	Het Weihnachts Oratorium	115
40	Clavier-Uebung III ('Orgelmis')	126
41	De Inventiones als zelfstandige reeks	144
42	De zes Orgelsonates	147
43	De Goldbergvariaties	157
44	Veertien Canons	163
45	Een mogelijke totaalstructuur van de Hohe Messe	167
46	De titelpagina van het Orgelbüchlein	183
47	De zes Sonates en Partita's voor vioolsolo	187
48	Het openingskoor uit de Johannes Passie	192
49	Aspecten van Das Wohltemperierte Clavier	201
50	De Christuswoorden uit de Johannes Passie	209
51	Recitatief 57 en Aria 58 uit de Johannes Passie	216
52	De Christuswoorden uit de Mattheus Passie	219

HOOFDSTUK IV

Het Bach-thema	233	
53	De Bach-thema's in de Inventiones	239
54	De Bach-thema's in 'Einige Canonische Veraenderungen'	244
55	De Bach-thema's in de Schübler Choräle	248

HOOFDSTUK V

Het getal 2 3 8 6 9	251
----------------------------	------------

Hoofdstuk VI

Over het begin en het einde	261	
56	Cantate 71 'Gott ist mein König' 1708	262

57	Het Orgelbüchlein 1713-1716... ± 1740	266
58	'Vor deinen Thron tret' ich'	280
Nawoord		291
Summary		293
Zusammenfassung		297
Résumé		301

De muziek, Chartres, westportaal, 12e eeuw.

Woord vooraf

Getallen trekken hun spoor door het heelal, zichtbaar of onzichtbaar. Soms niet te achterhalen, dan weer vlakbij. Soms simpel, dan weer complex, verbijsterend.

Op een geraffineerde manier tekenen ze ons dagelijks bestaan en schragen ze kunst en wetenschap. Ze kunnen een autonoom leven leiden of gevangen raken in een bepaalde context. Eeuwen lang heeft de mensheid zich met het getal bezig gehouden, om veel meer dan commerciële redenen of uit enkel gladde nieuwsgierigheid. Want het naakte getal werkt niet inspirerend, maar de verborgen, vermoede aanwezigheid van een diepere betekenis zet de speurzin op weg.

Getallen kunnen decoratief, onthullend, maar ook bedreigend werken. Ze laten zich nu eens moeiteloos veroveren, dan weer bieden ze stugge weerstand. Ze dagen uit tot spel, maar kunnen ook aanspraak maken op gereserveerde benadering. Getallen kunnen geheimen vasthouden, maar ook probleemloos op ons afkomen. Wat ons blijvend intrigeert echter is dat geheimzinnige, esoterische, kabbalistische.

Volkeren van alle tijden hielden zich met getallen op om ze óf een symbolische inhoud te geven, óf een dergelijke inhoud aan ze te ontfutselen: Egyptenaren, Babyloniërs, Israëlieten, Grieken en Romeinen. De zoekende interesse gaat tot in onze tijd door, met een belangstelling die diepgaand of luchthartig kan zijn.

Bach en het getal. Niet iets om schouderophalend aan voorbij te lopen. Zijn getallensymboliek is sinds een halve eeuw steeds sterker onder de aandacht gevallen, nadat in een eerdere periode de belangstelling werd gewekt voor wat in zijn muziek als affectus en aanschouwelijke uitbeelding van woordbetekenis opgeslagen ligt.

In binnen- en buitenlandse studies komt deze topic, Bachs getallensymboliek, telkens weer naar voren. In de meeste gevallen is de kwaliteit van deze studies echter van dien aard – de waarnemingen zijn veelal willekeurig en incidenteel – dat dit onderwerp in wetenschappelijke kringen met grote scepsis wordt bekeken of zelfs geheel wordt genegeerd.

Deze studie *Bach en het getal* onderscheidt zich, qua omvang en diepgang, van alles wat tot nu toe hierover verschenen is. De beide auteurs hebben jarenlang hun denkkracht en speurend uithoudingsvermogen gescherpt op het probleem van de aanwijsbare aanwezigheid van bepaalde getallen bij Bach en op de esoterische achtergronden hiervan.

De heilige overtuiging, van waaruit dit boek gemaakt is, wordt steeds begeleid door een gezonde zelfkritiek. Nadat de auteurs in *Bach en het getal* een ongelukkig omvangrijk materiaal hebben bijeengebracht, schrijven ze: ‘Getallensym-

boliek is een kwetsbare materie, omdat men op dit gebied eigenlijk niets bewijzen kan. Men kan hoogstens iets als waarschijnlijk aantonen...'

Was het bij Bach spel of ernst, of ernstig spel? Legt u het boek terzijde met een glimlach van verwondering of met een uit scepsis betrokken gezicht? Feiten hebben iets onbarmhartigs, maar ze verdienen wel dat men er kennis van neemt.

Dr. B. Kahmann